

Bert Wartena, *H. Goeman Borgesius (1847-1917). Vader van de verzorgingsstaat. Een halve eeuw liberale en sociale politiek in Nederland* (Amsterdam: Aksant, 2003) 400 p., ISBN 9052601151

Willem Drees mag dan uitgeroepen zijn tot de grootste staatsman van de twintigste eeuw, de eretitel vader van de verzorgingsstaat komt niet hem, maar Hendrik Goeman Borgesius toe. Tenminste, dat stelt Bert Wartena in zijn biografie over deze Groninger. In het voorwoord verantwoordt Wartena de ondertitel van zijn boek: 'Het leven van H. Goeman Borgesius was een afgerond leven. De idealen die hij koesterde werden één voor één verwezenlijkt. Toch blijkt achteraf dat wat hij voorstond het fundament was voor de verzorgingsstaat van de twintigste-eeuwse jaren vijftig, zestig en daarna' (p. viii).

Met deze wetenschap wordt de lezer op pad gestuurd in de zes delen tellende, chronologisch opgebouwde biografie. In elk deel verschijnt Goeman Borgesius aan ons als een strijder voor verbetering van de sociale kwestie, zonder zich te ontpoppen tot een politieke activist die probeerde de arbeidersklasse achter zich te krijgen. Goeman Borgesius richtte zich daarentegen op de middenklasse, in het besef dat zonder de steun van deze groep nooit de nodige wetgeving tot stand zou kunnen komen om zijn ideaal te realiseren: een maatschappij waarin elke klasse gehoord werd en een volwaardige plaats innam. De sociale kwestie viel dan ook niet samen met de sociale situatie waarin de laagste klassen verkeerden, maar was 'de perceptie van de sociale situatie door de middenklasse' en daarmee ook door Goeman Borgesius zelf (p. 372). De uitbreiding van het kiesrecht, waarvoor hij zich eveneens inzette, werd door hem gezien als het sluitstuk van de arbeidersemancipatie en ondergeschikt gemaakt aan zijn pleidooi voor verlichting van de sociale noden.

Sociale bewogenheid en betrokkenheid lopen aldus als een rode draad door Goeman Borgesius' leven. Aanvankelijk opereerde hij vooral als opbouwwerker en moedigde hij de laagste klassen aan bij het ontplooiën van particuliere initiatieven ter verbetering van hun situatie. Als journalist probeerde hij de middenklasse bewust te maken van de sociale misstanden. In verenigingsverband streed hij onder meer tegen drankmisbruik en voor verhoging van de kwaliteit van het onderwijs. Het duurde niet lang voordat hij tot het inzicht kwam dat het particulier initiatief tekort schoot en dat de overheid, wilde men de sociale noden kunnen verlichten, actief diende in te grijpen.

In de Tweede Kamer, waarvan hij vanaf 1877 onafgebroken tot aan zijn dood in 1917 lid was, liet hij zich kennen als een actief bestrijder van de sociale wantoestanden en strijder voor solidariteit. Zijn belangrijkste wapenfeit als parlementariër was zijn ijveren voor en lidmaatschap van de parlementaire enquêtecommissie over de sociale kwestie (1886-1887). Het doel van de enquête viel samen met Goeman Borgesius' politieke agenda: 'het aandragen van feiten [om] een draagvlak te creëren voor sociale politiek en sociale wetgeving' (p. 180). Uit de enquête zou uiteindelijk een verbetering van het Kinderwetje van Van Houten voortvloeien, evenals een arbeidsverbod voor de zondag. In de Kamer trad Goeman Borgesius al snel naar voren als de leider van de sociaal-liberale vleugel binnen de door talrijke twisten geplaagde Liberale Unie.

In 1897 werd Goeman Borgesius minister van Binnenlandse Zaken in het kabinet-Pierson. Dit 'kabinet van de sociale rechtvaardigheid' legde de grondslagen voor de sociale wetgeving in Nederland. De Woningwet, Gezondheidswet en Leerplichtwet vormden het sluitstuk van Goeman Borgesius' levenslange strijd voor de sociale kwes-

tie en de basis van de verzorgingsstaat zoals die zich in de twintigste eeuw zou vormen. De aanname van deze wetten was zijn *finest hour*. Na zijn ministerschap keerde Goeman Borgesius als fractieleider van de Liberale Unie terug in de Tweede Kamer. In 1905 leek het erop dat hij opnieuw minister zou worden, maar hij besloot geen zitting te nemen in het door hem geformeerde kabinet, waarvoor hij Th. de Meester aanzocht als leider. In 1913 werd Goeman Borgesius voorzitter van de Tweede Kamer. Hij stierf op 18 januari 1917.

Wartena is er in geslaagd een overtuigend beeld te schetsen van Goeman Borgesius als de grondlegger en inspirator van de Nederlandse verzorgingsstaat. Ook het tweede gedeelte van de ondertitel van zijn boek (*Een halve eeuw liberale en sociale politiek*) wordt waargemaakt. Toch zit hierin ook de zwakte van het werk. Wartena besteedt ruim aandacht aan de parlementaire ontwikkelingen in de jaren zeventig en tachtig en in het bijzonder aan de parlementaire enquête van 1886-1887 (hoofdstuk 9, p. 169-206). Aan het geven van een volwaardig biografisch beeld van zijn hoofdpersoon is hij echter niet toegekomen. Hier wreekt zich het ontbreken van een inleiding waarin de auteur zijn bespiegelingen over de biografie en zijn keuzes had kunnen toelichten. Nu blijft de lezer met een aantal onbeantwoorde vragen achter. Waarom ging Goeman Borgesius in 1901 niet met de vrijzinnig-liberalen mee die zich met de radicalen verenigden in de Vrijzinnig-Democratische Bond? Wartena komt niet verder dan te wijzen op de loyaliteit van Goeman Borgesius ten opzichte van de Unie-liberalen met wie hij tenslotte tussen 1897 en 1901 een aantal belangrijke sociale wetten door het parlement had geloodst. Goeman Borgesius lijkt echter vooral, zeker gezien zijn steun voor de ‘worgwetten’ van het kabinet-Kuyper (1901-1905), fundamenteel binding te hebben gemist met de arbeidende klasse. Ook Goeman Borgesius’ opvallende internationale oriëntatie – hij was oorlogscorrespondent in Straatsburg (1870), werd geïnspireerd door buitenlandse onderzoeken op het gebied van de sociale kwestie en voelde zich betrokken bij de vredesbeweging – stipt Wartena slechts zijdelings aan. Dat geldt ook voor Goeman Borgesius’ persoonlijk leven; hier ontbreekt het de auteur echter aan bronnenmateriaal.

Hoewel niet alle vragen beantwoord worden, blijft de lezer niet achter met een onbevredigd gevoel. Wartena heeft op een overtuigende en heldere wijze over het voetlicht weten te brengen dat Hendrik Goeman Borgesius uit Schildwolde de vader van de Nederlandse verzorgingsstaat is.

H.G.J. Kaal
Vrije Universiteit Amsterdam

W.L. Korthals Altes, *Tussen cultures en kredieten: een institutionele geschiedenis van de Nederlandsch-Indische Handelsbank en Nationale Handelsbank, 1863-1964* (Amsterdam: NIBE, 2004) 574 p. ISBN 9055162078

‘De oprichting van de Nederlandsch-Indische Handelsbank op 14 juli 1863 was een uitvloeisel van de *Crédit Mobilier-gedachte*’, zo begint Korthals Altes zijn verhaal. Volgens deze gedachte was economische ontwikkeling te stimuleren door het bijeenbrengen van grote kapitalen voor kredietverlening en deelnemingen. Ongeveer honderd jaar zou de Nederlandsch-Indische Handelsbank (НИНБ) zich met dergelijke activiteiten gaan bezighouden, soms met succes, maar ook met de nodige tegenslagen.